Rav Yossi Goldin
OU Israel/Nitzanim
Cheshvan/October 2026

Birkot HaShachar- Part Two-

Saying Birkot HaShachar in Various Scenarios

I. When Should We Say Them?

1. בית יוסף אורח חיים סימן מו

והרמב"ם קרא תגר על המנהג שכתב בפ"ז מהלכות תפלה (ה"ט) נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו בהם וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה עכ"ל ונראה שדעתו לומר שהמנהג הזה טעות משני פנים האחד מפני שאין ראוי לעשות כן לברכן אחר שעבר זמנן אלא כל ברכה וברכה יברך בזמנה האמור בגמרא. השני שהם מברכין אותם בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו ואין לברך שום ברכה מהם אם לא נתחייב בה וכבר כתבתי לעיל (ד"ה ולפי סדר) טעם למה מברכין ברכות אלו אחר עשייתן.

2. ספר כלבו סימן א

..אמנם פשט המנהג בכל הארצות האלו לאמרן על הסדר, וכן הנהיגו רב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים לסדר את כלם אפילו לא עשה המעשה, שלא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם מברך את השם שעשה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל, ואע"פ שמלשון התלמוד משמע שראוי לברכן בשעת מעשה אפילו בעודו על מטתו ואפילו קודם נטילת ידים, הגדולים ז"ל החמירו בזה ונהגו לסדר כלן אחר נטילת ידים שיברכם בטהרה ובנקיות...

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מו

סעיף ב- עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבהכ"נ ועונין אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן.

סעיף ח-כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן, כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר, אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. הגה: וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן, דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם. וכן המנהג, ואין לשנות. (טור ותוס' והרא"ש פרק הרואה ור"ן פ"ק דפסחים וכל בו).

4. פרי חדש אורח חיים סימן מו

אך מחוורתא דמילתא דלא כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל כן אלא דוקא בהני ברכות השחר דאיכא תרתי, דהויא ברכת הודאה, ותו דהני ברכות כולם הוא נהנה מהם והוו כברכת הנהנין, וכולי יומא זמניה הוא..

5. טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מו

ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרן בבה"כ וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בבה"כ ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן

6. ילקוט יוסף אורח חיים מו:ח

Rav Yossi Goldin
OU Israel/Nitzanim
Cheshvan/October 2026

יש לברך כל ברכות השחר אפילו באופן שלא נתחייב בהן כלל, כגון שלא שמע קול תרנגול, או שלא לבש מלבושיו, ולא חגר חגורתו, שהברכות הן על מנהגו של עולם. ואף על פי שאין זו דעתו של מרן השלחן ערוך, מכל מקום הואיל ופשט המנהג לברך, ספק ברכות להקל במקום מנהג לא אמרינן. ומה גם שכן דעת רבותינו המקובלים.

II. What if one of the Brachot does not apply to you?

7. מגן אברהם סימן מו

(יד) וי"א דאפי' לא נתחייב כו'. וה"ד בגמ' כי שמע קל תרנגולא בא למעוטי לן במדבר דליכא תרנגול לא לו ולא לאחרים א"נ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו [הג"מ פ"ז מתפלה בשם התו'] ודעת הפוסקים משמע דאפי' במדבר וסומא וחרש מברך וצ"ע, לכן נ"ל דסומא לא יברך פוקח עורים אבל חרש יברך הנותן לשכוי וכו' עסי' ס"ט, ובע"ה כתב שטוב שיביא עצמו לידי חיוב שישמע קול תרנגול וכן כולם:

8. משנה ברורה סימן מו

כה) לא נתחייב - ואפילו במדבר שאינו שומע קול תרנגול מברך. סומא מברך ברכת פוקח עורים וכן חרש אף שאינו יוכל לשמוע קול תרנגול יוכל לברך ברכת הנותן לשכוי בינה ובחיי אדם כתב דחרש ימתין מלברך ברכה זו עד שיאור היום:

III. Saying שעשה לי כל צרכי on Tisha Bav and Yom Kippur

9. הר"ן על הרי"ף מסכת יומא דף ב עמוד א

ואיכא מ"ד דבט"ב ויוה"כ כיון שאסורין בנעילת הסנדל אינו מברך שעשה לי כל צרכי דכי סיים מסאניה א"ל כדאיתא בפרק הרואה (דף ס ב) ומסתברא דכיון דבידו וברשותו הוא לנועלם דהא מפני סכנת עקרב מותר יכול הוא לברך כסדר כל השנה ועוד דעל מנהגו של עולם הוא מברך כשם שהוא מברך הנותן לשכוי בינה אף על גב דלא שמע קל תרנגולא:

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן מו

ורבינו הרמ"א כתב וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם וכן המנהג ואין לשנות עכ"ל ואין זה דומה למה שאין מברכים בתשעה באב ויום הכיפורים שעשה לי כל צרכי משום דכל ישראל אסורים אז במנעלים

11. משנה ברורה סימן תקנד

והנה אע"פ שאסור בט"ב וביוה"כ בנעילת הסנדל מ"מ הסכימו הרבה אחרונים שיוכל לברך ברכת שעשה לי כל צרכי:

12. פסקי תשובות אורח חיים סימן מו

Rav Yossi Goldin
OU Israel/Nitzanim
Cheshvan/October 2026

...אמנם שונה ברכת שעשה לי כל צרכי בט' באב ויום הכיפורים שלדעת האר"י והגר"א ז"ל וההולכים בעקבותיהם אין לברכה, כיון שאיסור לבישת הנעליים בימים אלו הוא איסור כולל לכולם, ולדעת הגר"א155 גם ברכת 'המעביר שינה' אין לברך שעיקרה נתקנה על רחיצת הפנים והעיניים האסורה בימים אלו, אבל מנהג העולם לברך ברכות אלו גם בט' באב ויום הכיפורים, וכפי שכתב במשנ"ב (סימן תקנ"ד סקל"א) שכן מסקנת הרבה אחרונים.

IV. Someone who was up all night

13. שערי תשובה סימן מו

[יב] אותן. עבה"ט ועיין בעטרת זקנים שכתב שהניעור בלילה ולא ישן כל הלילה לא יאמר אלקי נשמה והמעביר שינה וכ' שהסכים עמו מ"ו הגאון מוהר"ר יושע ז"ל, אמנם בפע"ח כתב וז"ל...והנה כל הח"י ברכות השחר עד סוף כל ברכות התורה חייב כל אדם לברך בכל יום אפי' שלא נתחייב בהם ביום ההוא כגון שלא ישן בלילה כל עיקר או לן בכסותו או באזורו ומצנפתו או לא התיר מנעליו והטעם כי לא נתקנו אלא על מנהגו של עולם ולא על כל אדם בפרטות ועוד כי כולן יש בהם רמז אל אורות העליונים ואין ראוי לבטל...מבואר מזה דגם המעביר שינה יאמר אע"פ שלא ישן כלל שהרי הוא בכלל הי"ח ברכות...

ובא"ר הביא דברי העט"ז בקצרה ולכן נראה שיש להביא את עצמו לידי שינה כל שהוא ואם לאו יש לשמוע אלקי נשמה וברכות המעביר שינה מאחר וה"ל שומע כעונה ובפרט שעונה אמן אחריו

14. משנה ברורה סימן מו

(כד) דאפילו - עיין בספר אליהו רבא שכתב דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה ובפמ"ג ובשערי תשובה השאירו דבריו בצ"ע ומסיק בשע"ת דיראה לשמוע אלו השתי הברכות מאחר ויכוין לצאת ואם ישן בלילה ששים נישמין לכו"ע יש לו לברך אותם:

15. פסקי תשובות אורח חיים סימן מו

מ"ב סקכ"ד: בס' אליהו רבא כתב דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה וכו'. ואפילו לשיטת הרמ"א דברכות השחר על מנהגו של עולם מברך אפילו הוא עצמו לא נהנה (וכנ"ל אות י"א), נשתנו ברכות אלו שנוסחתם פרטית על עצמו (המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי, א' נשמה שנתת בי וכו').

והנה, אם כי לכתחילה בודאי יש לחזר אחר מי שיוציאנו בברכות אלו, וכהכרעת הפמ"ג והשערי תשובה ומשנ"ב ועוד מגדולי הפוסקים, מכל מקום בדליכא, המברך לעצמו שפיר יש לו על מי לסמוך, ובצירוף קבלת האר"י ז"ל שגם ברכות אלו מודה בהם להשי"ת שהוא בכלל הנהגת העולם הכללית של התחדשות הבריאה בכל יום תמיד, אע"פ שביום זה לא נתן לעפעפיו תנומה...

V. If someone wakes up in the middle of the night

Rav Yossi Goldin
OU Israel/Nitzanim
Cheshvan/October 2026

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז

סעיף יג-...המשכים קודם אור היום, מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד (ע"ל סי' א' סעיף ו') שימתין מלאומרה עד שיאור היום.

17. משנה ברורה סימן מז

(לא) בינה - והאחרונים הסכימו שגם ברכה זו יכול לברך אפילו קודם שיאיר היום אך י"א שלכתחלה יש ליזהר שלא לברך אותה קודם שיאיר היום אם לא ששמע קול תרנגול ובדיעבד יצא אפילו לא שמע קול תרנגול ודוקא שיברך אותה מחצות לילה ואילך אבל קודם חצות אפילו בדיעבד יחזור ויברך ואפילו [כז] אם שמע קול תרנגול ועיין בביאור הלכה:

18. פניני הלכה, תפילה ט׳:ה׳

הקם אחר חצות הלילה לכמה שעות ומתכנן לחזור אחר כך למיטתו ולישון עד תפילת שחרית, כגון חייל שקם אחר חצות הלילה לשמירה וחוזר אח"כ לישון – יברך את ברכות השחר אחר הקימה העיקרית שלו. אם מבחינתו הקימה הראשונה היא העיקרית, ומה שהוא ישן אח"כ נחשב אצלו כמו שינה באמצע היום, יברך אחר הקימה הראשונה. אבל אם הקימה השנייה היא העיקרית, יברך אחר הקימה השנייה. ולמנהג המקובלים, בכל אופן אם הקימה הראשונה אחר חצות הלילה, יברך אחר הקימה הראשונה. ואם לא ברכן אחר הקימה הראשונה יברכן אחר הקימה השנייה.

VI. Latest Time for Birkot HaShachar

19. כף החיים על שולחן ערוך אורח חיים ע״א:ד׳

ועל כן הנראה לענין דינא דאם הוא נשתהא ולא התפלל עדיין כיון דיכול להתפלל עד חצות היום ג"כ יכול לברך ברה"ש שכיון שעדיין לא נעשה תיקון התפלה ע"י ג"כ יוכל לברך ברה"ש קודם תפלה וה"ה לאונן אם נקבר מיתו קודם חצות שיכול להתפלל אח"כ, רק לפי סברת הזר"א ודעמיה שכתבו דלא יוכל להתפלל אלא עד שליש היום ג"כ לא יברך ברה"ש אלא עד שליש היום. ושאר כל אדם אם שכח לברך אותם קודם תפלה ורוצה לברך אותם אח"כ אם הוא קודם שליש היום אין מזניחין אותו אבל לא אח"כ משום דיש פלוגתא בזה כנז"ל דק"ל ספק ברכות להקל

20. באור הלכה סימן נב

היוצא מכל זה דעד חצות בודאי אין לחוש להפסידו הברכות עבור זה ואפילו לאחר חצות יש לסמוך בדיעבד להקל כי לא מצאתי לאחד מן הפוסקים שיתן זמן לברכות לפי מה דנהיגין היום כהפוסקים דעל מנהג העולם הוא מברך. אחר כותבי כל אלה מצאתי לתשובת הרשב"א [והובאה בסימן ד' בב"י ד"ה ומשמע מדברי הרא"ש וכו'] ומשמע שם לכאורה מלשונו דעיקר ברכות השחר ניתקנו בבוקר ובשביל זה תקנו ג"כ לנטילת ידים בבוקר דוקא עיי"ש ע"כ נראה דלכתחלה בודאי יש להחמיר לברך אותם בבקר

Rav Yossi Goldin
OU Israel/Nitzanim
Cheshvan/October 2026

בזמן תפילה ובדיעבד יש לסמוך על הגדולים הנ"ל עכ"פ עד חצות כי תפלה גופה חיובה בעצם עד חצות כדלקמן בסימן פ"ט ס"א ע"ש ומי שמברך אותם אח"כ בדיעבד אין למחות בידו וכנ"ל:

21. <u>מעשה רב הלכות ברכות השחר סעיף ט</u>

כל ברכות השחר, אם שכח לאומרן, יש שהות לאומרן כל היום, וגם בלילה עד השינה

22. <u>פסקי תשובות אורח חיים סימן מו</u>

ואם נתאחר ושכח לומר ברכות השחר בבוקר, יקפיד לאומרם עוד קודם שיעבור ד' שעות (שהוא סוף זמן תפילה), כי לכמה92 מהפוסקים לאחר ד' שעות שוב אין לומר ברכות השחר, ואם כי למעשה93 נקטינן שבדיעבד יוכל לאמרם עד חצות, וגם האומרם לאחר חצות אין מוחין בידו, והמשנ"ב (סימן נ"ב סק"י וביה"ל שם ד"ה כל הברכות) מביא שיטת הגר"א שגם94 בלילה עד השינה יוכל להשלימן, מכל מקום מאד יש להשתדל לא ליכנס לחששות וספיקות ולברכן עוד קודם שיעבור ד' שעות.

VII. <u>Women and Birkot HaShachar</u>

20. <u>פסקי תשובות אורח חיים סימן מו</u>

אכן דין אהניא ליה דהוי ליה כברכות הנהנין, שגם נשים חייבות בו, אע"ג דלכאורה הרי הן ברכות התלויות בזמן (ונוסחת הנשים בכמה מהברכות - להלן אות י"ב).

21. <u>שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן ד</u>

ולפי זה עדיין יש לומר שמכיון שאינן נוהגות אלא ביום, הרי הם כמצות עשה שהזמן גרמא, אולם זה אינו, שהרי מבואר במחזור ויטרי (סימן מ"ו עמוד כ"ה), ובתשובת הרא"ש (כלל ד' סימן א'), שהמשכים לקום קודם עמוד השחר, יכול לברך כל ברכות השחר. (ואף על פי שבשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן ק"א כתב להסתפק בדין זה, שאולי לא נתקנו ברכות השחר לאומרם אלא כשיאיר היום שהוא זמן כל הענינים האלה. ע"ש. אין ספקו מוציא מידי ודאי של הפוסקים הנ"ל). נמצא שאין לברכות השחר הגבלת זמן, ונוהגות ביום ובלילה, ואם כן אין ברכות אלה בכלל מצות עשה שהזמן גרמא.

22. <u>פניני הלכה תפילת נשים ו:א:הערה 1</u>

אולם למעשה, ברור שנשים צריכות לברך ברכות השחר, ואף מנהג הספרדיות כן. וכמה טעמים לכך וכל אחד מהם מספיק להלכה. ראשית, מפני שנפסק להלכה שזמנן של ברכות השחר כל היום (כמבואר בהמשך הלכה ה', וכ"כ ביחו"ד ד, ד). שנית, מפני שהן ברכות ההודאה, שנשים חייבות בהן כגברים, שאסור לאדם ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה (ברכות לה, א). ובשו"ת מחזה אליהו יג, באר עפ"י סברות טו"א וחכמת שלמה, שגם לדה"ח אין ברכות השחר נחשבות שהזמן גרמן, אלא המציאות שקמים בבוקר גורמת לכך שצריך לברכן סמוך לתחילת הנאתן.